

**MIȘCAREA ECOLOGISTĂ
ȘI JURNALISMUL DE MEDIU**

ANA MARIA MUNTEANU

**MIȘCAREA ECOLOGISTĂ
ȘI JURNALISMUL DE MEDIU**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2015

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MUNTEANU, ANA-MARIA

Mișcarea ecologistă și jurnalismul de mediu / Ana Maria Munteanu. - București : Editura Universitară, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-28-0238-7

070

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062802387

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2015

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

ARGUMENT	7
PARTEA I	11
CAPITOLUL I. Mișcarea ecologistă	13
1.1. Mișcarea ecologistă și rețeaua digitală.....	13
1.2. Scurt istoric al mișcării ecologiste	20
1.3. Mișcarea ecologistă din anul 1968.....	22
1.4. Mișcarea ecologistă din Franța	23
1.5. Impactul mișcării ecologiste în Marea Britanie	26
1.6. Ecologismul transnațional.....	27
1.7. Politicile Uniunii Europene cu privire la mediu	29
1.8. Elaborarea politicilor de mediu și punerea în aplicare a proiectelor de mediu.....	30
1.9. Instituționalizarea mișcării ecologiste.....	33
CAPITOLUL II. „Auto-ecologizarea” mișcării ecologiste	37
2.1. Castells - Tipologia diferitelor componente ecologice	37
2.2. Către o tipologie: diversitatea creativă a ecologismului	39
2.3. Ecologismul și contra-cultura	45

2.2. Către o tipologie: diversitatea creativă a ecologismului	39
2.3. Ecologismul și contra-cultura	45
2.4. Rețeaua organizațiilor de mediu.....	48
2.5. Greenpeace și efectele globale ale acestei organizații	49
2.6. Sensul ecologizării: Aspecte sociale și provocări ale ecologiștilor ...	52
PARTEA A II-A. Studiul de caz holistic: Campania Greenpeace de protejare a pădurilor. Studiul interacțiunilor dintre rețelele civice globale și media digitală	57
1.1. Întrebările cercetării	59
1.2. Ipoteza.....	71
1.3. Operaționalizarea conceptelor	72
1.4. Studiul de caz holistic	87
1.5. Procesarea datelor potrivit metodei de analiză	89
1.6. Analiza mesajelor difuzate de mass-media.....	95
CONCLUZII	97
Bibliografie	99

ARGUMENT

Internetul este spațiul prin intermediul căruia mișcarea ecologistă se dezvoltă la nivel global ca rezultat al interacțiunilor dintre organizațiile de mediu, public, comunități, companii, mass-media, factori de decizie politică, autorități locale și naționale, creând un veritabil sistem social (Castells, 2010). Prin intermediul activiștilor, voluntarilor și a comunicatorilor pe de o parte, prin relația cu cercetători și specialiști din institutele și firmele de cercetare și mediul academic, mișcarea ecologistă poate fi definită ca un sistem de mecanisme de alertă cu privire la riscul de degradare ireversibilă a mediului, ca un ansamblu de „comportamente colective care vizează corectarea formelor distructive de relație între acțiunea umană și mediul său natural, în opoziție cu logica structurală și instituțională predominantă” (Castells, 2010, p.112).

Această abordare situează jurnalismul de mediu la intersecția dintre paradigma discursului și paradigma rețelei, un pendul care străbate (străpunge) multiplicitatea și blocajele spațiului intermediar, la un pol fiind mișcările civice iar la celălalt argumentele științei, dinamica jurnalismului ca un câmp de intensificare a informației de mediu fiind mai curând asociată decât disociată de noua guvernare rețea, după caz.

Nu putem înțelege evoluția mișcării ecologiste pe parcursul ultimelor decenii către guvernarea de mediu europeană și globală, fără pivotarea de către jurnaliști în agendele politice și mediatice a temelor de discurs bine

cunoscute: încălzire globală, poluare, deforestare, în special a pădurilor din Amazon, Indonezia și Congo, topirea ghețarilor, armele nucleare, protecția speciilor și ecosistemelor amenințate și altele. Multitudinea de campanii de responsabilizare, sensibilizare și conștientizare, conferințe (summituri) la nivel global începând cu conferința de la Rio (Earth Summit), precum și implicarea mass-media în producția cotidiană de imagini, în special cele referitoare la dezastrele globale, au generat o conștiință comună globală asupra provocărilor care amenință mediul și civilizația. Iată cum descrie momentul decisiv al Summitului de la Rio documentul programatic (Keeping Track of Our Changing Environment), prezentat în cadrul jubileului a 20 de ani de la eveniment:

În 1992, prima Conferință a Organizației Națiunilor Unite privind dezvoltarea durabilă, cunoscută ca summitul Pământului de la Rio, a abordat probleme ca starea mediului și dezvoltarea durabilă. Unul dintre cele mai importante acorduri ale summitului de la Rio a fost „Agenda 21”, care reprezenta un plan de acțiune adoptat de 178 de guverne pentru a aborda impactul omului asupra mediului la nivel local, național și global, precum și tratatele cheie privind schimbările climatice, deforestarea și biodiversitatea”. (Keeping Track of Our Changing Environment, United Nations Environment Programme, Nairobi. Published October 2011).

Studiul de față pornește de la necesitatea asumării în discursul media a schimbării profunde atât în cultura politică cât și cea economică actuale, pe de o parte, cât și de la problema implicării jurnalismului într-un angajament critic față de spațiu ca mediu al vieții care modifică setul de valori și prioritățile acestui tip de discurs. Riscul de a trata subsidiar riscurile semnalate în primul rând de ecologia științifică în contextul

mutațiilor tehnologice și societale generate de globalizare dar care au nevoie de o recodificare în cadrul economiei culturale globale (Appadurai, 1992). Discursul sociologiei media despre societatea civică globală avansat de Manuel Castells prin conceptul de „network society” și relațiile multidimensionale cu mișcarea ecologistă ce utilizează rețeaua digitală fac din jurnalismul de mediu mai mult decât un factor de diseminare și amplificare a unui tip de mesaj, ci și un “loc” reflexiv, de conștientizare, de exprimare a unei noi culturi a environmentului ca parte a unei economii de cunoaștere. Relația dintre jurnalism și comunicarea științei mediului va oferi noi noduri de articulare și recodificare culturală – cultura științifică vs forme de producție primitive, lipsite de perspectiva durabilității - pentru știință și tehnologie, în speță știința mediului, guvernanta de mediu care include știința în politici publice și diversele sfere publice corespunzătoare societăților actuale din perspectiva indivizilor și comunităților în primul rând a celor digitale. Această relație constituie un mijloc principal de transmitere a informației. Pentru a analiza capacitatea platformei digitale Greenpeace de a-și promova campania de protejare a pădurilor organizația Greenpeace a dezvoltat un circuit de platforme digitale de mediu în întreaga lume.

În acest scop, am folosit două concepte cheie elaborate de sociologia rețelelor. Conceptul de „network society” (van Dijk 1992, Castells, 1996) reprezintă un ansamblu de platforme, a căror infrastructură este formată din rețele media și sociale. Pe de altă parte van Dijk a lămurit transversalizarea rețelelor și crearea de noi noduri prin proprietatea de scalabilitate (multiplicare) specifică rețelelor digitale dar și prin forma culturală a oricărui proces de comunicare, ca producție de informație dar și resemnificare amorsată printr-o dinamică accelerată a informației în câmpul

social. „Mișcarea environmentalistă”(eco) este cel de-al doilea concept cheie, care reprezintă toate „formele de comportament colectiv care vizează corectarea formelor distructive de relație între acțiunea umană și mediul său natural, în opoziție cu logica structurală și instituțională predominantă” (Castells, 2010).

Studiul este structurat în două părți. În prima parte am dezvoltat o perspectivă istorică, sociologică și de analiză a instrumentelor de comunicare utilizate în cadrul mișcării ecologiste, iar în cea de-a doua parte am realizat studiul de caz holistic comparativ al campaniilor de protejare a pădurilor derulate de organizația Greenpeace la nivel global și în România urmărind implicarea jurnaliștilor în aceste campanii.

PARTEA I

CAPITOLUL I

MIȘCAREA ECOLOGISTĂ

1.1 . MIȘCAREA ECOLOGISTĂ ȘI REȚEAUA DIGITALĂ

Potrivit lui Manuel Castells mișcarea ecologistă (*environmental movement*) reprezintă toate *formele de comportament colectiv* care în discursul și practica socială vizează corectarea formelor distructive de relație între acțiunea umană și mediul său natural, în opoziție cu logica structurală și instituțională predominantă. Prin conceptul de ecologie, autorul înțelege un set de credințe, teorii și proiecte, așadar o formă culturală bazată pe conștientizarea interdependențelor complexe dintre oameni, civilizație și natură. Spre deosebire de opoziția om-natură și dominarea naturii de către om prin știință și tehnologie specifice epocii industriale moderne, mișcarea ecologistă ia în considerare omenirea drept o componentă a unui ecosistem mai larg urmărind să mențină sistemul într-o perspectivă dinamică, evoluționară. Sociologul distinge în mod clar între mișcarea ecologistă care este orientată de o ecologie practică spre deosebire de ecologia teoretică (științifică) și aplicațiile sale industriale cu scop corectiv (energie regenerabilă, economie „green”, ecologie industrială)¹.

¹ Castells, Manuel, *The Power of Identity* (The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume II), 2010, p.112.

Abordarea ecologică are rolul de a apropia oamenii de viață, economie, precum și de instituțiile societății accentuând *caracterul holistic* al tuturor formelor de materie și de prelucrare a informației. Astfel, cu cât știm mai mult, cu atât înțelegem mai bine posibilitățile tehnologice, și cu atât mai mult ne dăm seama de diferența periculoasă dintre *capacitățile de producție îmbunătățite, pe de o parte și organizațiile primitive, inconștiente, și în cele din urmă distructive social, pe care le deține societatea în care trăim, pe de altă parte*².

Momentul de conștientizare dramatică a crizei mediului în relație cu un anumit tip de dezvoltare industrială spațiul este atribuit cărții „*Silent Spring*” publicate 1962 de o cercetătoare americană, Raquel Carson, care a demonstrat efectele distructive ale pesticidelor utilizate la scară largă în agricultură. Așadar nu întâmplător Castells susține că mișcarea ecologistă este, în primul rând, o mișcare bazată pe știință. Majoritatea ecologiștilor, cu ajutorul experților, evaluează prin *multiple interacțiuni de gândire sistematică ceea ce se întâmplă cu planeta, cu mediul*, prin măsurarea sau încercarea de a măsura consecințele anumitor moduri de producție³.

Pentru cercetarea noastră se impune legătura dintre știința(A), mișcarea ecologistă(B) și moduri de producție economică(C). Aceasta terțiaritate exprimă caracterul dinamic, transformarea ce nu pot fi relevată numai prin resetări tematice, programatice ale mișcării, ceea ce implică interacțiuni între cunoașterea structurată, științifică și formele de discurs public. Aceasta este o prima încadrare metodologică a temei noastre.

² Ibidem, p. 133.

³ <http://globetrotter.berkeley.edu/people/Castells/castells-con5.html>, accesat la data de 23.03.2014.

Fundamentul științific al discursului ecologist beneficiază de tehnicile de comunicare moderne astfel că avansul rapid de după anii 90 se datorează în mare măsură formelor de diseminare și mobilizare „politică” transnațională și transpublică la care, pe lângă activiștii acestei mișcări, jurnaliștii și media au contribuit decisiv în formarea unei conștiințe globale referitoare la risc și la provocările cu care ne confruntăm. Pe de altă parte, de-a lungul anilor 90 are loc un fenomen pe care Castells l-a numit creșterea societății de rețele (The Rise of The Network Society), o schimbare de la național la global și o creștere a interdependențelor dintre social și tehnologic care au creat condiții pentru o schimbare de paradigmă ale cărei efecte sunt în plină desfășurare.

Pentru a explica acest proces, Castells a folosit blocuri complexe de date empirice și o abordare holistică care l-a condus spre o conceptualizare la care au aderat rapid numeroase comunități științifice, respectiv a elaborat conceptul de „*network society*” care se referă la o societate a cărei structură socială este construită din rețele alimentate de informații pe bază de infrastructuri microelectronice și tehnologii de comunicare⁴.

Ce este și cum funcționează o societate de rețele?

Societatea de rețele (rețeaua de rețele) este, potrivit lui Castells și altor autori, diferită de rețelele sociale tradiționale ale proximității, vecinătății, spațiul național a cărui expresie organizată este conferită de instituții și organizații de diverse grade de complexitate. De fapt, conceptualizarea rețelei pentru a corespunde transformărilor din cultură, economie, societate, a fost introdusă de Barry Wellman.

⁴ Castells, Manuel, *The Network Society A Cross-cultural Perspective*, Edward Elgar Publishing, Ink, 2004, p.3.

Încă de timpuriu în „The Network City”, unde introduc acest termen cât și „The Community Question” din 1979 unde tratează problema comunității ca „rețea de rețele”(networks of networks),- ambele fiind de actualitate stringentă în cercetările derulate în vederea înțelegerii mediului virtual - Wellman, Hilty și Turoff au extins valoarea metodologică a conceptului pentru conștientizarea schimbărilor produse de noile tehnologii de comunicare într-o națiune multiculturală cum este cea canadiană, referindu-se la două fenomene care s-au împletit: conexiunile dintre indivizi la distanță și apariția unei noi forme de intensificare a individualismului (networked individualism).

Ajutați de tehnologie indivizii au devenit mai autonomi, au dezvoltat noi oportunități de comunicare și resurse de dezvoltare. Al doilea fenomen urmărit de sociologi este modul în care noile tehnologii au influențat caracterul comunității, muncii și structura organizațiilor în spațiul național după cum o ilustrează și titlul cărții „The Network Nation”. Cel care dezvoltă conceptualizarea astfel încât să cuprindă procesele de globalizare este Manuel Castells cu trilogia sa „The Rise of the Network Society”, unde atribuie rețelei digitale o „*nouă morfologie socială în societățile actuale*”. În aceeași perioadă, Bruno Latour în colaborare cu Roger Callon și John Law dezvoltă o nouă teorie actor/rețea (Actor/Network Theory) potrivit căreia interacțiunea dintre un actor și rețeaua digitală generează o energie în întreaga rețea. Cu alte cuvinte, proprietatea de interactivitate poate fi translatată distinct în planul culturii, a discursului ca fiind o nouă formă socială participativă la o scară diferită de cea a participării politice teoretizată și practică în cadrul democrațiilor de discurs occidentale.

Teun Van Dijk a clarificat modul în care rețelele digitale transversalizează mai multe niveluri de organizare socială. Potrivit lui

Van Dijk creșterea curentă a rețelelor de informație și comunicare este rezultatul evoluției rețelei globale⁵.

„Explicațiile sociale accentuează nevoia socială și oportunitatea creării și folosirii rețelelor la toate nivelurile. La nivelul individului, suntem martori la creșterea colaborării în rețea ca fiind o metodă clară și din ce în ce mai sistematică, metoda de a face contacte și de a îmbunătăți relațiile sociale. Conceptul de individualizare a rețelei este folosit de Van Dijk pentru a descrie acest fenomen. Folosirea colaborării în rețea este o nevoie socială evidentă într-o societate individualizată. Rețelele pot fi văzute ca fiind echivalente ale individualizării. *La nivelul organizațiilor, corporațiile și instituțiile nu mai lucrează independent.* Acestea au devenit o parte dintr-o largă divizare a muncii. Din ce în ce mai mult, aceasta divizare este reasamblată organizată în rețele de cooperare a organizațiilor”⁶

„Structurile interne tradiționale ale organizațiilor sunt fărâmițate, iar acestora li se adaugă structurile externe de comunicare. Dobândind *noi combinații de comunicare internă și externă* acestea sunt mult mai bine echipate pentru a se adapta la un mediu schimbător. Aceasta proprietate a fost numită *entelehia rețelei*”⁷. În cazul cercetării de față definițiile la care am recurs sunt cele care ilustrează cadrul global și abordarea holistică a rețelelor ecologice.

Așadar **rețeaua**, respectiv ansamblul de noduri conectate între ele, permite mișcării ecologice să fie, în același timp, locală și globală. Locală, în sensul că oamenii sunt înrădăcinați în problemele lor, în comunitățile lor

⁵ Munteanu, Ana Maria, *Comunicare și dezvoltare globală*, București, 2014.

⁶ Munteanu, Ana Maria, *Comunicare și dezvoltare globală*, București, 2014.

⁷ Latour, cit. de Munteanu, Ana Maria, *Comunicare și dezvoltare globală*, București, 2014.

, în grupurile lor , în identitatea lor , dar apoi acționează la nivel global⁸. Aceasta este caracterizată prin flexibilitate, având capacitatea de a se reconfigurarea după schimbarea mediului, prin capacitatea de a se extinde sau micșora (scalabilitate) și prin varietatea de configurații prin care poate opera⁹.

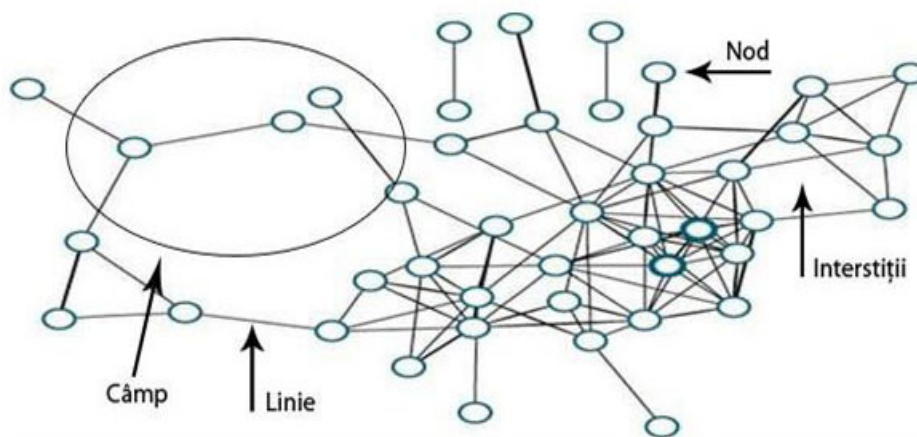

Fig. 1.1. Rețeaua (Network), în viziunea lui Manuel Castells.

Mișcarea ecologistă aduce împreună, prin intermediul rețelei, într-un mod foarte flexibil, demonstrații care au lovit sistemul la un moment dat, prin intermediul mass-mediei, iar apoi se dispersează. Castells susține că mișcarea ecologică permite înțelegerea fenomenelor cu care ne confruntăm și pe baza căreia se poate întreprinde transformarea socială și modul de utilizarea a tehnologiei.

Cuvinte cheie: *enviromentalism, rețea (network), ecology (ecologie), enviromental movement (mișcare de mediu), node (nod)*.

⁸ <http://globetrotter.berkeley.edu/people/Castells/castells-con5.html>

⁹ Ibidem, p. 6.

**TABEL DE DEFINIȚII ALE REȚELEI ȘI ALE SOCIETĂȚII DE
TIP REȚEA:**

BARY WELLMAN	În accepțiunea lui Wellman societatea nu este formată din grupuri mărginite de structuri ierarhice, ci este o „rețea de rețele” ¹⁰ .
MANUEL CASTELLS	Conceptul de „ <i>network society</i> ” se referă la o societate a cărei structură socială este construită din rețele alimentate de informații pe bază de infrastructuri microelectronice și tehnologii de comunicare ¹¹ . Rețeaua este un ansamblu de noduri interconectate , iar nodul este punctul în care o linie se intersectează cu ea însăși ¹² .
JAN VAN DIJK	Rețeaua este un ansamblu de unități care pot fi intricate . Societatea de rețele este o <i>formațiune socială</i> cu o infrastructură de rețele sociale și rețele media ce își validează aspectul fundamental de interacțiune și organizare la toate nivelurile (individual, grup/organizatoric și din punct de vedere al societății) ¹³ .

¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Network_society, accesat la data de 23.03.2014.

¹¹ Castells, Manuel, *The Network Society A Cross-cultural Perspective*, Edward Elgar Publishing, Ink, 2004, p.3.

¹² Ibidem.

¹³ Jan Van Dijk, *The Network Society, Social Aspects of New Media*, Sage Publication, London, 2006, p. 20

În concluzie conceptul de rețea socială este pus în legătură de autorii mai sus menționați cu:

- spațiul (oraș-națiune-rețea globală)
- noile tehnologii de comunicare
- comunitatea și societatea transformate în rețele sociale globalizate (social media)

O altă concluzie poate fi obligația de a le trata holistic, respectiv ca elemente interconectate ale unei noi morfologii sociale specifice civilizației tehnologice.

1.2. SCURT ISTORIC AL MIȘCĂRII ECOLOGISTE

Mișcarea ecologistă își are originea în campaniile organizațiilor de conservare și sănătate publică din secolul al XIX-lea. Interesul față de istoria naturală a fost stimulat atât de Iluminism, care a încurajat cercetarea științifică, cât și de exploaterile științifice care au adus noi cunoștințe de specii exotice și, în unele cazuri, despre dispariția rapidă a acestora¹⁴. Multe dintre asociațiile specializate în conservare s-au dovedit extrem de durabile: cele mai mari trei organizații de conservare în Anglia de azi datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea¹⁵. Aceste organizații timpurii au fost preocupate nu numai de păstrarea mediului sălbatic, ci și de conservarea resurselor naturale pentru o utilizare viitoare. Unele dintre ele au fost, de

¹⁴ Castells, Manuel,, *The Network Society A Cross-cultural Perspective*, Edward Elgar Publishing, Inc., 2004, p. 1.

¹⁵Idem.